

Kondolence

Dear Mrs. Bouckova,
Dear colleagues!

I can't express my deep sadness. Some minutes after getting the mail including the bad news of Zdenek's death I stopped working.

Zdenek was the first person who brought the documentary „I was a bittschön, too“ (Author: Helmut Kopetzky, 1995) to the „Prix Futura“ and won together with the MDR-Feature Department the renowned award. That was the first international cooperation between Czech Radio Prague and the MDR and not the last one.

Zdenek was always interested in these topics which have a relationship to the listener. He came from a former socialist country and had always had his experiences with the dictatorship. As a young editor he had seen the uprising in Prague and had defended the broadcasting station. It could highly be possible that his work had been influenced by the situation of that time until the last days. He did documentaries about history and about all facts which were hidden during the time of the socialists. He was always keen on substantial contents more than in acoustical frills. And he had a lot to catch up on concerning the old time.

I met him at several places during the IFC in Zagreb, Lucerne, Sinaia and in Berlin. I liked him for his taciturn behaviour. I've remember him as a man who had always known the worth of speaking and he knew exactly when he had to keep silent

Some days ago a steering group of editors accepted a new cooperation between the Czech Radio and the Mitteldeutscher Rundfunk and it is hard to accept the knowledge of his passing away.

On behalf of the MDR- Feature department I'd like to express our heartfelt and deepest sympathy on the sudden depth of our beloved colleague Zdenek.

We know that word can't express how dear and worthy Zdenek was for the development of the Feature Department of Czech Radio Station. His works and contributions in the area of documentaries will always be treasured by us in the MDR.

We however know that you'll find another competent person to walk in the footpath of Zdenek, even so he is irreplaceable. We sincerely like to offer our condolence to all the colleagues in the Czech Radio Broadcasting Station and the immediate family and friends of our be-reaved friend and colleague Zdenek.

For the future we wish you all success and strength to carry on the excellent work that Zdenek has paved the way for.

With heartfelt sympathy Yours faithfully

Ulf Köhler
Leiter Feature-Redaktio

Matthias Thalheim
Leiter Künstlerisches Wort

Překlad: Vážená paní Boučková,
vážení kolegové!

Nemohu ani popsat svůj smutek. Několik minut po obdržení mailu, který obsahoval smutnou zprávu o Zdeňkově smrti, jsem musel přestat pracovat.

Zdeňek byl prvním člověkem, který uvedl dokument „Byl jsem taky Bitšén“ (autor: Helmut Kopetzky, 1995) na „Prix Futura“ a společně s MDR, odd. Feature tak vyhrál nově obnovenou cenu. To byla první mezinárodní spolupráce mezi Českým rozhlasem a MDR, nikoliv však poslední.

Zdeňek se vždy zajímal o témata, která byla spojená s posluchači. Pocházel z původně socialistické země a vždy měl vlastní zkušenosti s diktaturou. Jako mladý redaktor zažil povstání v Praze a bránil rozhlasovou stanici. Je velmi pravděpodobné, že jeho práce byla značně ovlivněna onou situací až do posledních dnů. Vytvářel historické dokumenty o všech skutečnostech, které byly zatajovány v čase socialismu. Vždy se s nadšením zajímal spíše o skutečný obsah než o akustické příkrášlování. Měl stále co vyprávět, pokud šlo o staré časy.

Potkal jsem ho na několika místech během setkání IFC v Záhřebu, Lucernu, Sinaji a v Berlíně. Měl jsem ho rád pro jeho tichou povahu. Pamatuji si ho jako muže, který velmi dobře věděl, kdy má smysl mluvit a kdy mlčet.

Před několika dny vedoucí skupina redaktorů schválila novou spolupráci mezi Českým rozhlasem a Mitteldeutscher Rundfunk a je velmi těžké se smířit s tím, že odešel.

Jménem MDR – odd. Feature bych rád vyjádřil naši upřímnou a hlubokou soustrast nad náhlou smrtí našeho drahého kolegy Zdeňka.

Víme, že slova nemohou vyjádřit, jak byl Zdeňek drahý a vážený v oblasti rozvoje feature v Českém rozhlasu. Jeho práce a příspěvky v oblasti dokumentaristiky si budeme v MDR navždy cenit.

Víme, že najdete jinou vhodnou osobu, která bude pokračovat ve Zdeňkových šlépějích, ačkoliv on je nenahraditelný. Upřímně bychom chtěli vyjádřit naši soustrast všem zarmouceným kolegům v Českém rozhlasu, nejbližší rodině a přátelům našeho přítele a kolegy Zdeňka. Do budoucna vám přejeme hodně úspěchů a síly v pokračování tak výborné práce, jejíž cestu Zdeňek tak připravil.

S hlubokou soustrastí

Ulf Köhler
Vedoucí redakce Feature

Matthias Thalheim
Vedoucí uměleckého slova

Rozhlasová reportáž

MgA. Jiří Hraše, Bc. Jan Punčochář

Teorie a praxe rozhlasové reportáže aneb Nesamozřejmé samozřejmosti

Následující část našeho semináře bude patřit **teorii a praxi rozhlasové reportáže**. Uvědomujeme si, že k tématu patrně nepřineseme nic podstatně nového. Na druhou stranu – a o tom ještě budeme mluvit – přestože by mělo jít o obecně známé věci, není teoretické povědomí praktikujících reportérů podle všech signálů nijak hluboké.

O reportáži jako žánru mluví a píší v zásadě tři druhy autorů – teoretici, praktici a manažeři. Ti první mají výhodu odstupů a nevýhodu malé zkušenosti s obtížemi reportérské práce – jejich závěry jsou pak často natolik abstraktní, že jsou pro praktikující reportéry prakticky nepoužitelné. Ti druzí málokdy bývají schopni dostatečného zobecnění a zůstávají především u popisu vlastních reportérských zkušeností. Ti třetí si dobře uvědomují ekonomicko-organizační souvislosti, vědí, že patří k dobrému tónu mluvit o potřebě reportáží ve vysílání a o rozvoji tohoto žánru vůbec, ale jejich odstup od praxe a zejména od teoretických souvislostí bývá někdy na pováženou. Jako teoretizující praktik s manažerskými ambicemi vám teď mohu nabídnout jedinečnou syntézu všech tří pohledů. Moje mladické nadšení bude mírnit – a leccos na pravou míru uvádět – Jiří Hraše.

Sdružení pro rozhlasovou tvorbu pořádalo seminář o reportáži naposledy v Praze v roce 1997, vyšel z něj i sborník. O pouhých šest let později, konkrétně tady v Poděbradech v roce 2003, porota soutěžní kategorie reportáž s překvapením zjistila, že se teoretické úsilí poněkud minulo účinkem. Do kategorie se tehdy přihlásilo 23 snímků – a pouhé čtyři z nich snesly označení reportáž. Předseda tehdejší poroty a můj dnešní spolupřednášející k tomu ve Festivalovém zpravodaji poznamenal:

„Je s podivem, že po osmdesáti letech rozhlasového vysílání u nás je možné se vsí vážností přihlásit do soutěžní kategorie reportáž záběr, v němž se reportér neozývá. Jiný, v němž se místo, čas i důvod natáčení dozvídáme jen v ohlášení. Další, v němž nám místní odborník podrobně (a odborně) vysvětlí výrobní proces, ale ‚reportér‘ nás zapomene seznámit s výrobními prostorami. Atd. Asi ty snímky plní představu šéfredaktorů o aktuální informaci ve vysílání, ale představu o reportáži zdaleka ne. V té by měl především působit redaktor jako reportér, měl by nás seznámit s tím, kde je, proč tam je a co tam vidí.“ (Hraše 2003: 2)

Než se pustíme do definování žánru reportáž, do přesnějšího popisu jejích žánrových forem a do úvah, proč je ve vysílání tak málo dobrých reportáží, dovoďte ještě odbočku k několika dalším – přiznávám, že trochu účelově vybraným – citátům.

„O rozhlasové reportáži se v současné době stále častěji hovoří v odborné rozhlasové veřejnosti jako o žánru, který prochází stagnací nebo dokonce hlubokou krizí.“ – Josef Maršík, 1997 (Maršík 1997: 41)

„Jedna věc je zabývat se otázkou rozhlasové reportáže a druhá věc je otázka reportáže v současném roz-

hlase. Dnes mluvíme o reportáži v současném rozhlasu. Shodneme se pravděpodobně, že je Popelkou. Pokusme se najít příčiny tohoto stavu.“ – Štefan Horský, 1981 (Horský 1981: 61)

„Proč nenajdeme i mezi odměněnými pořady například takové komentáře nebo psaná pásma, která bychom mohli jako tvůrčí činy srovnat s Vaculíkem, Kynclem, Pražákem, Tučkovou-Zemkovou? Proč je i mezi odměněnými pořady tak málo reportáží této úrovně?“ – Josef Branžovský, 1965 (Branžovský 1965: 6)

„Hovořilo se už o různých způsobech a metodách rozhlasové práce, o tvarech a tvářích toho, čemu říkáme – rozhlasové umění. Jednou z jeho forem – zdá se, že v současné době nejméně dokonale prováděnou – je jistě rozhlasová reportáž.“ – Přemysl Matula, 1960 (Matula 1960: 21)

Určitě tušíte, kam mířím. Z uvedených citátů se zdá, jako by úvahy o rozhlasové reportáži provázely posledních nejméně padesát let příznak ohroženosti, nedostatkovosti, nedokonalosti. Výjimku představují souhrnné teoretické stati, které se ale omezují zejména na popis žánru a jeho souvislostí a do organizačních souvislostí se pro jistotu nepouštějí.

Pokud se pak zaměříme na historii o něco starší, najdeme ještě jednu podstatnou výjimku z pravidla „reportáž je v krizi“ – a tou je první propagační kniha o rozhlasu z pera Anny Patzakové. Z jejího podání je zřejmé, že reportáží v prvním desetiletí rozhlasu stále přibývalo, že to byl dynamický žánr (Patzaková 1935: 85, 195, 364, 620). Jenže právě Patzaková stojí na počátku zmatení pojmů, které se od té doby drží v rozhlasové teorii i praxi. Slovem reportáž totiž označuje – zjednodušeně řečeno – jakýkoli rozhlasový útvar, který se nevysílá ze studia a který není hudebním přenosem.

Citované zkušenosti festivalové poroty ukázaly, že toto pojmové zmatení v rozhlasové praxi přetrvává do dnešních dnů. Že zkratka tvůrce – nebo přihlašovatel, a těžko říct, co je pro rozhlas horší – nedokáže dobře rozlišit mezi reportáží a její dnes nejrozšířenější náhražkou, reportážním pásmem, nazývaným podle výrobní metody buď „montáž“, nebo roztomile „kulička“. Samo reportážní pásmo se ale ocitá už za hranicí reportáže a je nejzřetelnějším projevem odklonu od reportáže jako žánru k reportáži jako metodě programové tvorby (Maršík 1999: 25).

Co je tedy rozhlasová reportáž? Následující definice jsem si vypůjčil z různých období – a všimněte si, že přesto akcentují podobné distinktivní rysy reportáže jako žánru.

Shrnující definice Maršíkova říká, že *„rozhlasová reportáž je svébytný žánr na rozhraní zpravodajství a publicistiky. Je tvořena prvky obou těchto žánrových skupin (zejména dokumentárními fakty a částečně také uměleckými obrazy), plní jejich základní funkce (informační, rozborové, dokumentární). (...) Základním prin-*

cipem reportáže je autentické, okamžité, věcné očitě svědectví reportéra, který pozoruje určité dění (zpravidla časově ohraničené) a své poznání bezprostředně sděluje prostřednictvím popisu a vypravování posluchačům, kteří se tak stávají spoluúčastníky události. K vysvětlení probíhajícího děje, objasnění jeho podstatných rysů, přiblížení osob a prostředí využívá rozhovorů s dalšími přítomnými osobami a také dokumentárního zvukového zachycení prostředí – zvukový obraz, který dokresluje jeho popis. Z mnohotvárné skutečnosti, jež ho obklopuje, se zaměřuje jen na podstatné rysy, hledá jejich souvislosti, hodnotí je a sděluje své stanovisko.“ (Maršík 1999: 24)

Rostislav Běhal akcentoval svébytnost rozhlasové reportáže, když ji označil za „původní rozhlasový druh, který zobrazuje formou líčení očitěho svědka a zvukovým dokumentem prostředí i výpovědmi jedináčích osob okamžitý průběh děje, nebo rekonstruuje tento děj ze zvukových dokumentů a z líčení pořízených v různých časových úsecích za bezprostřední účasti reportéra (popř. několika reportérů) s úmyslem ukázat smysl zobrazované skutečnosti i její společenský význam. Rozhlasová reportáž je druh, který nejdokonaleji – protože komplexně – využívá specifických možností, které dal modernímu novináři vynález radiofonie. Spojuje pohotovost vystupňovanou až k bezprostřednímu okamžitému sdělení se schopností doplňovat slovo vjemem události.“ (Běhal 1966: 63)

Dějovost reportáže zdůrazňuje i Přemysl Matula: „Rozhlasová zvuková reportáž je zvukový obrázek určitého děje ve skutečné nebo zkrácené délce, který skutečně probíhal v současné době před mikrofonem. (...) Jsou známy příklady, kdy reportér, nebo dokonce několik reportérů líčilo nějakou událost, probíhající skoro za úplného ticha a přece šlo o dobré, ba vynikající pořady. K tomu je ovšem nutno si uvědomit, že i ticho může být zvukovcům kulísou za jistých okolností a někdy dokonce kulísou nesmírně účinnou.“ (Matula 1960: 23)

Konečně Mojmír Grygar upozorňuje, že má rozhlasová reportáž „od počátku charakter osobní, autentické zprávy. Zatímco u běžné zprávy je osoba zpravodajova skryta před zraky čtenářů, jsou téměř irelevantní vzhledem k obsahu zprávy, u reportáže nabývá reportéřova osobnost zásadního významu. (...) Jde vlastně o trojí různý postup, který je vlastní třem základním oblastem, jež se v reportážní tvorbě stýkají, ba více než stýkají: slučují v nový zobrazovací princip. O jaké tři oblasti jde? Především o zpravodajství, jež je základem publicistiky, dále o vědecké poznání skutečnosti a za třetí o beletrii, o umělecké zobrazení životních jevů.“ (Grygar 1961: 57, 75)

Tolik definice. Pestrou množinu rozhlasových reportáží můžeme rozdělit na několik žánrových forem. Podle souladu času reportáže a času vysílání může jít o reportáž živou nebo natočenou. Podle jejího rozsahu vzhledem k reportovanému ději může jít o komplexní reportáž (zachycující celý děj), její sestřih – tedy reportážní zkratku – nebo o část komplexní reportáže – tedy reportážní vstup. Budeme dnes mluvit také o koncipované reportáži, reportážním rozhovoru, reportážní zprávě, časosběrné reportáži a zvláštní zmínku věnujeme reportáži hrané. Tady už ale předám slovo Jiřímu Hrašemu.

Reportáž, jeden z charakteristických a základních žánrů rozhlasového vyjadřování, má na výběr z řady forem, které se liší rozsahem, záběrem a akcentováním

prostředky sdělení. Jak konstatovala již porota na PBR 1998, jde dnes v reportáži nejen o odklon k menšímu rozsahu, ale navíc i o náhradu reportáže jinými, příbuznými žánry: např. interview a výpovědi (až autoportrétem), a z reportáží žánru nejbližšího: reportážním pásmem. Z interview nebo výpovědi se výrazně vytrácí popisné prvky a osoba reportéra.

Rozhlasová reportáž má za sebou minulost cca sedmdesát až osmdesátiletou, jak to naznačuje Masarykův slovník z r. 1932: „V nejnovější době se šíří druh reportáže, který má ještě slibnější vyhlídky na rozšíření, **radioreportáž**, oznamování novinek a reprodukování událostí, zachycované na místě jejich děje, vtipně a účinně doprovázené a komentované rozhlasovým hlasatelem.“ A Václav Růt charakterizuje reportáž výkladem, že „nepředvádí osoby a věci přímo, ale vypravuje o nich, zařazuje projevy osob a zvukové projevy zdrojů“, což přirozeně znamená, že „podává průběh ... nikoli výsledek“ a navíc „podává dění tak, jak se vyvíjelo, ale podává je se zřetelem k dynamice a skladebnosti jak příběhu, tak zvuku“.

Současná učebnice (ruská Radiožurnalistika, 2000) konstatuje ve shodě s tradicí, že základní informací reportáže je popis. A reportáž ho „tvoří na místě, ve chvíli záznamu“.

Když nám post-mc-luhanovské teorie tvrdí, že elektronická média narušují pojmy času a prostoru, rozumíme tomu: můžeme být zároveň doma a v poslancecké sněmovně, dopoledního jednání se můžeme zúčastnit večer.

Ale nezávisle na tom má prostor a čas základní důležitost pro reportáž: reportáží vymezený prostor nám dává vědět, jak jsme vzdálení či blízcí události, reportáží zdůrazněný čas je východiskem pro porozumění novosti, dějovosti, dynamičnosti reportáže (učebník). Z obou základních parametrů vychází reportážní sdělení co nejnějnějšího obrazu typických znaků skutečnosti, které dr. Franta Kocourek nazval „agitací faktem“.

Následující výčet žánrových forem rozhlasové reportáže většinou vychází z charakteristik ve formulaci PhDr. Josefa Maršíka.

Reportáž (komplexní, ucelená)

... Základní podoba reportáže „zpravidla pokrývá časově a dějově ohraničenou událost“ (Maršík) a velmi často její reálný průběh probíhá ve vysílání současně s událostí.

Takový je reportážní obraz průběhu volby prezidenta ve Vladislavském sále Pražského hradu, příjezdu prezidenta Edvarda Beneše z exilu 1945 na Hlavní nádraží, Lauferova reportáž z celého sportovního zápasu.

UKÁZKA 1: „Dobré jitro v IKEMu“

S. Lavičková: Jsme v anesteziologické přípravě a dělá nás jenom dva krůčky od vstupu do operačního sálu. Oba dva jsme převlečeni už vlastně tak jako zhruba před rukou, když jsme vstupovali na operační sál na porodnické klinice. A ten poslední krok do operačního sálu, kde už leží připravený pacient, můžeme udělat.

R. Tamchyna: Je zajímavé všimnout si, že kůže, nebo povrch těla pacienta je obalen jakousi zvláštní hmotou. Snad igelitem?

Lékař: Je to taková igelitová folie, která zabraňuje tomu, aby došlo ke kontaminaci rány z okolí kůže.

S. Lavičková: Teď vlastně byla zahájena samotná operace?

Lékař: Ano, teď. Zeptali jsme se anesteziologa, jestli můžeme provést řez. Postupně se dostáváme pod kůži, podkoží, až na kost a potom dál bude následovat řezání kosti speciální pilou. Můžeme?

(zvuk pily)

R. Tamchyna, S. Lavičková, PBR 1998

Charakteristika i příklady a ukázka se věnují reportáži, která „předpokládá, že je reportér v pravý čas na místě události“ a odtud líčí „co prožívá a nechává to posluchače spoluprožívat“. To jsou rysy charakteristické zejména pro reportáž *událostní*. Vedle ní existuje reportáž *problémová*, která sdělení obohacuje o dokumenty, údaje mimo vlastní událost, sahající do minulosti či do perspektivy, o porovnání apod. Tu rozhlas umožňuje díky tomu, „že vládne možností abstrakce. Reportér může do líčení děje v reportáži vestavět jiné, už uzavřené události, osobní prohlášení, události z předchozích rešerší etc.“. (Bernd-Peter Arnold) Konečně *poznávací či vzdělávací* reportáž – ať už míří k informaci či objasnění problému – může seznamovat posluchače s neznámým prostředím, komplikovanou technologií atd.

Poznámka na okraj: reportáž předpokládá téměř neodmyslitelně reportéra. Ale existují snímky, v nichž se reportér-autor pořadu nechá zastupovat odborníkem nereportérem. (Nemám na mysli případ, kdy reportér nemá mnoho informací a výslechem je tahá ze znalého hosta, ale skutečně předání žezla někomu, kdo se ve věci orientuje a je mocen podat skutečně reportérsky kvalitní sdělení.)

UKÁZKA 2: „Koně a komáři“

Dr. Závíš: Pojďte jedeme!

Reportérka: Takže my jsme se schovali do auta.

Dr. Závíš: A my teď jedeme kolem pastvin, které jsou stále ještě pod vodou. Ona se tomu voda říct nedá, je to kalná, páchnoucí břečka, hnije to, vyhnívají celé veliké plochy. Dokonce je to tak promáčené, že sem tam stromy, které mají narušenou statiku se vyvléknou z půdy a prostě upadnou.

Reportérka: To už jsme vešli do hřebčína.

Dr. Závíš: Hladina spodní vody je taková, že písčité nádvouří nevysychá, drží se tady stále louže. Tak jak jste viděla na pastvinách, to je v principu také hladina spodní vody. (...) Teď se dívejte – podívejte, jaké to bude krásné! (...) Takhle chodí klisny branami kladrubského hřebčína 400 let. Tak chodily jejich matky a matky jejich matek.

Reportérka: Každý den?

Dr. Závíš: Každý den!

(zvuk spouště fotoaparátu)

Veterinář dr. Závíš se v tomto snímku ujal reportérského úkolu výborným způsobem.

Podobně Tomáš Sedláček natočil reportáž z pařížského hřbitova Pére Lachaise, již se účastnil drobnými poznámkami a otázkami, zatímco vlastní reportáž suverénně podala paní Kunderová, kterou my starší pamatujeme ještě jako brněnskou hlasatelku Hrabánkovou. Její výrazný a kultivovaný projev neztratil nic na pů-

vabu přechodem na francouzštinu. Jindy po Montmarturu procházel Sedláček s Petrem Králem a úlohy byly rozděleny rovným dílem: jeden z reportérů měl „rolí“ zvědavého návštěvníka, který nicméně samostatně objevuje pařížský svět, a druhý byl domácí obyvatel, který má tento svět z denní autopsie zažitý.

Reportážní zkratka

je výrazně zkrácený autentický záznam události, tedy montáž ze záznamu do zkrácené a sevřené podoby sestřihem „nejpodstatnějších úseků ucelené reportáže“ (Maršík).

V roce 1937 se 21. září vysílala živě reportáž z pohřbu prezidenta T. G. Masaryka. Průběh pohřbu trval devět hodin. První část, probíhající v Praze od hradního nádvoří po Wilsonovo nádraží, byla vysílána živě v ucelené reportáži o rozsahu šesti hodin. Ze snímku této reportáže pořídil Radiojournal pro vysílání do zahraničí zkratku v rozsahu tří hodin.

Nemusí jít ovšem vždy o doslovné krácení úplného původního celku, ale také o záměrné natočení několika situací či momentek, několika charakteristických záběrů spojených do celku reportážního obrazu.

UKÁZKA 3: „Demonstrace proti obchvatu“

Reportér: Nad hlavami demonstrantů jsou v tuto chvíli transparenty, jako např. „Dálnice do Prahy přes naše domovy“ nebo transparent s dotazem „Máte už plynovou masku pro svého psa?“ Demonstrantům vadí konkrétně trasa dálničního obchvatu Prahy v úseku Ruzyně – Suchdol – Březiněves. Demonstranti se bojí, že jim budou přímo pod okny denně projíždět doslova desetitisíce automobilů. Řekl nám to jeden z organizátorů demonstrace, Michal Bohymíra, zastupitel obce z městské části Dolní Chabry.

Zastupitel obce: Tato trasa bude pro občany znamenat výrazné zhoršení životního prostředí, protože přivede tranzitní dopravu velice blízko centru Prahy, a jelikož se neplánuje postavit severovýchodní kvadrant ze silničního okruhu, bude vlastně tranzitní doprava, směřující ze severu Evropy, řekněme směrem na Brno projíždět Prahou dvakrát. Jednou přes Čimice – Suchdol a podruhé se vrátí ten samý kamion přes Barrandov dole na průmyslový okruh.

Reportér: Demonstranti právě v těchto chvílích opouštějí prostor před pražským magistrátem, chtějí projít centrem Prahy na Staroměstské náměstí a potom zpět před pražský magistrát.

Reportér ze studia: Co na to právě pražský magistrát?

Reportér z místa: Tak mezi demonstranty přišel pražský primátor Jan Kasl. Ovšem příliš mnoho toho neřekl. Oznamil v podstatě pouze to, že příští týden přijede o trase obchvatu hlavního města jednat právě do postiženého Suchdola, a to společně s ministrem životního prostředí Milošem Kužvartem. Příliš nadějí Kasl ovšem, jak řekl, demonstrantům nedal.

J. Kasl: Okruh kolem Prahy se musí vybudovat a pan ministr Kužvart vám to potvrdí, že on s tím řešením v Suchdole souhlasí.

Reportér z místa: Ministr Kužvart mi ovšem už dnes ráno řekl, že to vidí poněkud jinak než primátor hlavního města Kasl.

M. Kužvart: Z těch informací, které mám k dispozici právě od občanů, mám za to, že jejich argumenty jsou velmi pádné a musíme z toho hledat východisko.

Reportér z místa: Tak demonstrace asi 150 obyvatel severozápadní části Prahy by měla skončit přibližně v 18 hodin.

Radiožurnál 1998

Ve zhuštění reportážní zkratky se často zvýrazňuje role ruchů, této složky, již zpravidla říkáme „kulisa, pozadí“ – termíny, které snižují jejich význam. Už Václav Růt si kladl v této souvislosti otázku: jsou ruchy dost názorné, aby byla názorná reportáž? mají ruchy přímý vztah k celku reportáže a k jejímu tématu? Ruchy ovšem zpravidla na prvý poslech dosvědčují situaci, prostředí. Ale nadto by se mohly a měly uplatnit jako přímá součást reportáže, dramaturgizující její průběh.

Reportážní vstupy

je třeba jmenovat v množném čísle. (V jednotném by to byla reportážní zpráva.) Pro vstupy je charakteristické, že jsou vysílány v sérii „*dílčích pohledů na průběh události, umožňujících zachytit (postupně) v určitých časových intervalech její vývoj a okamžitý stav*“ (Maršík). Výrazným příspěvkem toho typu jsou např. série lokálních zpráv v povodňovém ohrožení, volební zpravodajství, informace z průběhu parlamentního jednání.

Charakteristickým příkladem jsou ovšem krátké sondy do průběhu sportovních zápasů. Jeden z příkladů je poněkud originálnější: popsal ho Ota Pavel v knize Dukla mezi mrakodrapy. Pavel měl reportovat zápas v zahraničí, ale objednané spojení nebylo připraveno. Improvizovaně tedy volal z aparátu na stěně sportovního areálu. V Praze se mu ozval Karel Malina a konstatoval, že nekvalitní signál nelze použít do vysílání, ale že Pavlovy zprávy (tedy vstupy) zveřejní přes hlasatelnu. Nejdéle každou čtvrt hodinu, ale také po každém gólu, se Pavel ozval, Malina přijal jeho aktuální zprávu o vývoji a situaci zápasu a odešel do hlasatelny tlumočit ji posluchačům. Mezery mezi tímto nikoli průběžným, ale zato téměř okamžitým reportem (pokud jde o změnu) vyplňovala hudba.

Jednotlivý, osamocený vstup by se těžko rozlišil od reportážní zprávy: jenom časová a příčinná souvislost jej spojuje s celou řadou vstupů do celku.

Koncipovaná reportáž / reportážní pásmo

je vysílání (pravděpodobněji snímek), „které využívá autentický reportážní materiál podle publicistického nebo uměleckého záměru“, tedy podle předem přijatého plánu a připravené skladby; tím se blíží pásmovému tvaru nebo se proměňuje ve skutečné reportážní pásmo.

Monumentální reportáž tohoto druhu vysílalo Brno k pětiletí své existence v r. 1930 z dolu Kukla v rosicko-oslavanské pánvi pod názvem Na šachtě. Reportéři – ředitel Slavík, redaktor Cenek a důlní inženýr Hradečný – věnovali přípravě a zkouškám na místě 135 hodin a reportáž – v živém vysílání – proběhla ve 45 minutách. Zapotili se i v realizaci reportáže: scénář v přesných časech řešil „přeběhy jednotlivých reportéru nebo jejich dvojic mezi stojanovými mikrofony, rozestavenými ve vzdálenosti 100–150 m od sebe, od rubání až po vrchol těžní věže a dělnické sprchy“ (Běhal).

Zmíněnou reportážní zkratku z pohřbu T. G. Masaryka vybrala v Archivu ČRo k novému vysílání Jarmila Lakosilová a sestříhla z ní další zkratku v rozsahu necelé jedné hodiny s překlenutím některých časových výpustek pomocí novinové reportáže z pohřbu z Lidových novin. Tak se z koncipované reportáže a reportážní zkratky stalo reportážní pásmo.

Reportážní pásmo je velice častá žánrová forma, která natočenému materiálu ex post vtiskává tvar – zpravidla dodatečným „průvodním“ slovem autora ze studia. (Ne vždy je to metoda odůvodněná a ne vždy tím snímek získává – zvláště u menších stopáží.)

UKÁZKA 4: „Asistovaná reprodukce“

Pacientka: Problém nakonec byl v manželovi, protože ony ty jeho hodnoty ze spermiogramu vycházely různě. Jednou to bylo v pořádku – např. když jsme byli v ARTU, tak ty výsledky na stupnici 1 až 5 mu vyšly na čtyřku, takže tam už bylo mluveno něco o patologii, ale pan doktor povídal: „Nevadí, je to všechno normální.“ No a zase když byl ten poslední odběr, který už použili k oplodňování, tak zase si chválili, že byly v pořádku. Takže tam to bylo asi nějaké kolísavé.

Lékař: Za normálních okolností dozrává ve vaječnicích jedno vajíčko, které v podstatě se uvolní a je oplodněno spermií, vznikne embryo, které postupuje vejcovodem čtyři až pět dní a uhnízdí se v děloze. Takhle začíná klasicky gravidita.

Martina Toušková, PBR 2004

Koncepce: Tento reportážní snímek je dvojpověď pacientky a lékaře, jejichž hlasy jsou střídány střídavě za sebou bez vstupu reportéra a výpovědi se vyvíjejí podle chronologie případu.

Reportážní rozhovor

je „publicistický rozhovor, v němž je dialog doplněn zvukovým obrazem události“ (Maršík), většinou tak, že tvoří nedílnou součást celku.

Takovou povahu má Růtova reportáž z výlovu jihočeského rybníku nebo shodou okolností obdobný snímek – Voldánův Výlov rybníka Rožmberk.

UKÁZKA 5: „České Velikonoce a židovský pésah“

Reportér: A my půjdeme kousek stranou, protože to hloučí. Když pravověrný Žid pije víno – co pravověrný Žid říká před tím?

Mužský hlas: No, protože se tu chystáme k přípitku, tak já bych to mohl říct hebrejsky. (zvuk nalévání nápoje do sklenky – následuje věta v hebrejštině).

Reportér: Přeložím – Pochválen budiž, Hospodine, Bože náš, králi světa, jenž stvořil plod révy. No a my si přituknem. (zvuk přituknutí). Nevím, jestli je to židovský zvyk.

Mužský hlas: Není! (smích)

Reportér: No a ochutnám košer víno. Co říci – na zdraví!

Mužský hlas: V hebrejštině se říká „L'chaim“ – Na život!

Mareš, PBR 1998

Myslím, že reportážnímu rozhovoru sluší, je-li skutečně rozhovorem, to znamená výměnou názorů dvou rovnocenných účastníků. (Neměl by se plést – jak se často stává – s interview, v němž jde o nerovnoměrný vztah obou účastníků, z nichž jeden se může pouze ptát

a druhý odpovídá: tento způsob se hodí např. pro rozhovor laického redaktora s odborným, vědeckým apod. respondentem.) Obě naše ukázky jsou příklady příjemného a spontánního dialogu.

UKÁZKA 6: „Piafka“

M. Fišerová: Racku!

M. Janáč: Vy máte papouška?

M. Fišerová: Máme, ano, a on umí krásně mluvit. Racku vraný, řekni něco. Racku, racku. On umí krásně říkat „racku, racku vraný, ty prevíte!“ Řekni (šeptem do hlasu papouška) říká racku, racku. On do vysílačky, to on mluví pěkně. Mluv dál, racku. Vůbec nikdy jsem o něčem takovém nesnila a všechno mám. Nikdy jsem netoužila po baráku. Mám dva – tenhle a tam dole. (mimo mikrofon hovor s příchozím mužem). Pivo chcete? Pivo ne? Ani limonádu, čaj, nic? (opět k mikrofonu) Já jsem hroznej samotář. Já jsem hrozně ráda sama a nejradší ze všeho mlčím. Na televizi moc nekoukám a furt čtu. (změna prostředí) Tak vidíte to?

M. Janáč: Á, krásné.

M. Fišerová: Tady z vás všechno spadne.

M. Janáč: To je vaše království?

M. Fišerová: To je, ano.

M. Janáč: Zahrádka.

M. Fišerová: Tohleto... no... tak to je jenom práce, že jo. Ale když už odpočinek, ten je sice málo kdy, protože kdo si může dovolit. Ale když už, tak támhle na tu lavičku... Když se podíváte do daleka, tak to je takový... Teď ty kameny, ono je to takový jako pohanský, ale všechno z vás tady spadne. A tady když zpívám, tak můžu naplno, nikdo mě neslyší, že jo. (smích)

M. Janáč: Zkuste to!

M. Fišerová: Tady? Tady vždycky. (zpěv části písničky). A víte, my tady spíme přes léto na váleňkách pod stromama, teď ty hvězdy nad váma. To bych ve městě neměla! (smích) Je to krásný tady. Kupodivu nikdy jsem si nemyslela, že si tady zvyknu, ale jsem tu šťastná!

Marek Janáč, PBR 1998

Reportážní zpráva

je informace v několika větách z místa události a na pozadí jejích ruchů, která sděluje, co se právě děje, příp. co předcházelo a jaká změna je v očekávání. Je to vlastně něco jako reportážní vstup, který ojedinělý nestojí v seriálové řadě, nespolehá se na předpoklad kontextu.

Charakteristický příklad je sportovní informace z místa zápasu v největší stručnosti charakterizující okamžitý stav, bezprostředně předcházející vývoj a prognózu dalších situací.

Jiří Kmoch o reportážní zprávě říká, že „je to syntéza zprávy, vystoupení, rozhovoru a reportáže. Uplatňuje metody a zkušenosti všech těchto forem, musí však důsledně zachovat všechny náležitosti a požadavky, kladené na zprávu.“

UKÁZKA 7: „Budapešť, září 2006“

(Volání maďarských demonstrantů)

Reportér: Bojovným pokřikem „At žije Maďarsko!“ si odváděli odvahu mladíci se zakrytými tvářemi, kteří vytrvale odolávali policejním těžkooděncům. Svlčení

do půli těla se vrhali proti štítům, metali kameny a železné tyče. Policisté v odvetě vystřelovali slzotvorné granáty velmi nízko nad našimi hlavami a několikrát je bez rozpaků zamířili přímo do davu. Ti nejšikovnější mládenci házeli slzné bombičky zpátky a sklízeli obdiv svých kamarádů.

(Výkřiky v maďarštině, pokračují dále přes hlas reportéra)

Reportér: Demonstrantům se podařilo zapálit policejní auto. Zřejmě tedy používají zápalné láhve nebo alespoň nějaké plechovky s benzinem, protože se jim podařilo to auto tak rychle zapálit.

(Mužský hlas, hovořící anglicky o požáru a revoluci, bez překladu)

(zvuk elektronické pokladny)

Reportér: Zatímco v noční Budapešti hoří ohně, v malém krámku nedaleko nádraží Keleti pracuje třiapadesátiletý pan János. Právě přichází jeden zákazník. Až to s ním vyřídí a prodá mu tričko, zbude mu na nás trochu času.

(Hovor dvou maďarsky hovořících mužů, jeden z nich přejde na mikrofon a hovoří anglicky)

p. János: (překlad reportéra) Já mám rád mírumilovné demonstrace, ne takové chuligánské násilnosti, jenže problém je, že nám vláda strašně dlouho lhala. Někdy se stydím, že jsem Maďar. Ale co mám dělat? Je mi 53 a musím pracovat. A chci pracovat tady, protože i tady je Evropská unie. Někdy se o nás říká, že Maďarsko je Balkán, jenže někdy to je pravda. Taková je situace. To je můj názor.

Reportér: Říká smutně pan János a přerovnává mikiny v malém podzemním obchůdku. Je pouze najatý zaměstnanec a v jeho věku je rád, že má práci. Jak může vyjít v drahé Budapešti se 300 eury mi není moc jasné.

p. János: (překlad reportéra) Žiju sám, nejsem ženatý, takže to zvládám. Ale mé matce je 84 a má důchod v přepočtu 250 eur, takže to je mizérie. Já každý rok chudnu, mám čím dál tím míň peněz. Žijeme z ruky do huby, za to by nás měli zapsat do Guinnessovy knihy rekordů. Nelžu vám, je to pravda (několik anglických slov p. Jánosze). Podle pana Jánosze musí jít socialistický premiér od válu a vládu musí převzít někdo jiný. Gyurcsány vůbec nechápe naše problémy, protože je milionář a vůbec neví, jak žijeme!

Reportážní zprávě nic nebrání v dobré náladě, veselém tónu a bezprostřednosti vyjadřování.

UKÁZKA 8: „Cvičení hasičů“

Reportérka: Přijel hasičský vůz, který má žebřík, žebřík je pomalu vysunován, nahoře se všechno chystá k evakuaci.

(nesrozumitelné hlášení z vysílačky)

Reportérka: Slyšíme i z vysílačky, že už celá akce začala. Jak se vám daří přemlouvávat figuranty, aby se nechali připoutat k žebříku a vleže se nechať spustit na nosítkách?

Hasič: Myslí, že velký problém s tím nebude, protože jsou to vojáci, tuším základní služby a ti, myslím, že byli velice ochotní. Je to pro ně atraktivnější než trávit den v kasárnách.

Reportérka: Já mám takový pocit z toho, že to je zatím velmi zajímavé divadlo. Co tomu říkáte vy?

Hasič: Byl bych rád, aby to vždycky mohlo být jenom divadlo, aby to nebylo ve skutečnosti.

Reportérka: Jak často už jste tento váš výsuvný žebřík použili v praxi?

Hasič: Máme ten žebřík zhruba asi dva roky a zasahoval minimálně patnáctkrát. A vždycky tam, kde je třeba, tak opravdu oceňujeme tu výhodu, že můžeme ty lidi ve velice krátké době zachránit. Naposledy jsme s ním prováděli zásah právě zde ve Větrní, v jednom bytovém domě, kde večer došlo k požáru a v podstatě lidé nemohli chodbou opustit ten dům, takže jsme je zachraňovali tímto žebříkem přímo z oken.

Reportérka: Už se neskáče do plachty?

Hasič: (smích) To už je dávno přežitě.

(nesrozumitelné hlášení z vysíláčky)

Soustředění informace na malou plochu jen vyžaduje odvázat každé slovo: mnohomluvnost nebo nevhodné, náhodné formulace mohou zprávu zcela poškodit.

Hraná / rekonstruovaná reportáž

PhDr. Josef Maršík ji definuje jako „fiktivní útvar, připravený ve studiu ve stylizovaném zvukovém prostředí“ a dodává, že se občas uplatňuje v pořadech s didaktickým zaměřením. Jde-li o rekonstrukci, pak nemusí být tento útvar fiktivní. Můj koreferent je naopak přesvědčen, že hraná reportáž je útvar minulosti.

Reportáže tohoto typu se ještě ve 30. letech objevovaly ve vysílání. Ostatně v roce 1942 vyšla knižně reportáž Alfreda Technika „Muži pod Prahou“, která seznámuje čtenáře s kanalizační velkoměstskou sítí. Této knize předcházela hraná rozhlasová reportáž, při níž se herci procházeli v gumových holínkách vodou v neckách instalovaných do studia. (Následovala ještě filmová verze.)

Ne tak dávno, abychom to považovali za příspěvek pokusnického období počátku rozhlasu, roku 1962, vysílal ČsRo pořad „Pozor u třetí koleje!“ V něm krom náčelníků a železničářů na trati Most – Čierna pri Čope hovořily také postavy: nákladní vagón VTR, lucerna, lokomotiva, semafor... a vydatně pomohly objasnit problematiku provozu.

Nebo v roce 1966 v pořadu Hamburk těchto dnů, v této reportáži – ovšem psané a přednesené hlasem herečky s jediným původním reportážním rozhovorem – jsou celé partie vyprávěny se smyslem pro dramatický dialog: rekonstruují a prezentují jej dokonale.

UKÁZKA 9: „Hamburk těchto dnů“

M. Semrádová: Restaurace je nabita k prasknutí. Číšníci roznášejí bílou kávu a koláče a zmrzlinu a kraby a vedle u stolu je živo. Dvě limuzíny sem vyklopily obsah – dva manželské páry. „Představte si, pane Jágermanne, co se mi včera nestalo! Vyjeli jsme si se ženou. Á, vy to ještě nevíte, že si moje žena koupila plachetnici? No ovšem, ovšem. Ten motorový člun jsem si nechal. Takže včera jsme si vyjeli a moje žena s tou plachetnicí jela rychleji než já na motor. Není to legrační? Děti jsou nadšené a o motorovém člunu nechtějí už ani slyšet. Snad budou ty děti romantičtější než my. Pane vrchní, campari s ledem!“

Míla Semrádová, 1966

Psané příspěvky se z rozhlasové publicistiky vytrácejí do té míry, že v letošním soutěžním zadání na téma lidský příběh v libovolném žánru se neobjevil ani jediný fejeton.

Rozumí se ovšem, že ani v literární formě (jak praví OSN ND 1938) „reportér nemůže nic měnit na empiricky poznané skutečnosti, jest jí zcela vázán, nevnáší do své slovesné práce nic individuálního, leč ve způsobu zpracování poznanych fakt a v naléhavějším jejich sdělení“.

Sběrná reportáž (časosběrná)

Jak název naznačuje, jde o publikaci reportážního materiálu, postupně sbíraného v čase a skládaného do celku počínaje výchozí otázkou či informací až po výslednou pointu.

Má přirozeně většinou podobu reportážního pásma, ale specificky náročná je právě sestava, sladění a výstavba reportážního celku. Předpokládá schopnost představy a plánu na delší běh a zároveň také schopnost měnit a uzpůsobovat plán za pochodu pod vlivem nových záběrů, žádá si fantazii, kázeň a svědomitost – ale i odvahu rozloučit se s předpoklady, které se nerealizovaly.

Je možné ho stejně dobře připravit od samého stavu nula, jako navázáním na starší (třeba archivní) snímek dalším pokračováním. Tak tomu bylo v naší ukázce Příběh kostela, jak to naznačí výběr postupně uplatněných záběrů.

UKÁZKA 10: „Příběh kostela“

(řada záběrů za sebou)

- 1) (mužský hlas) Tento dřevěný kostel je zasvěcený sv. Kateřině Alexandrijské a první zmínky se dochovaly z druhé poloviny šestnáctého století. Tehdy už údajně kostel delší dobu stál, takže přesné stáří se dá jenom odhadovat.
 - 2) (telefonát, ženský hlas) Bohužel, celý kostel už byl ve třetí fázi požáru, to znamená, že ten objekt byl zachvácen plameny a celý shořel.
 - 3) (plačtivý ženský hlas) Já jsem doufala, že to nebude takové zlé. A tolik lidí nás tam chodilo, teďka do kostela, opravdu, já nevím, no.
 - 4) (mužský hlas, podkreslený varhany) To přežilo třicetiletou válku, první, druhou světovou válku a teď to nepřežilo zřejmě vandalství. Nevím.
- (redaktor) Myslíte, že by toho byl někdo schopen?
- (mužský hlas) No asi jo! To se těžko osočuje někoho, ale i to se může stát.
- 5) (telefonát, ženský hlas) Kdyby se měl znovu postavit, tak jak byl, stálo by to okolo 20 milionů.
 - 6) (mužský hlas) Rozhodně na sbírku příspějů!
 - 7) (reportér ze studia) Replika, dvojče, věrná kopie kostela. Právě tato varianta zvítězila i přes nemalé výdaje. Jistá soukromá firma zadarmo odtěží stromy, Lesy České republiky se postarají, aby se mělo z čeho stavět. I lesní správce to považuje za samozřejmé gesto. Přímou na stavbě jsme z jeřábu vytáhli i mistra tesařského.
 - 8) (změna prostředí, tesař) Jsme hotoví s věží, přijde šindelem otlouct, jako latová. Dále jsme hotoví s lodí, tak asi do 2 m 40 cm, to je presbytář, sakristie se bude ještě dodělávat. Přijde to celkem vysoko, asi tak sedm metrů vyzdobit.

9) (reportér ze studia) V každém případě po dvou letech vstává z mrtvých jeden z největších historických klenotů Ostravy. A Hrabová bude zase taková, jako dřív. Opravdu je to docela obyčejný příběh. (na konci hudební podkres)

M. Knitl, PBR 2004

Pořad svázal do chronologické řady představení starého dřevěného kostela, požár a hašení, hlasy svědků, podezření na žháře, cenu obnovy, uvažování o sbírce, vyjádření starosty, první dary, práce na obnově v původním dřevěném provedení.

Pojďme se teď vrátit k citovaným definicím a udělat malé shrnutí. Hlavní specifické rysy rozhlasové reportáže jsou: (1.) dějová složka jako nezbytná součást reportáže, (2.) slyšitelná přítomnost reportéra (případně dalších osob, které reportéra doplňují, ale rozhodně samy nenesou celek reportáže), (3.) dokumentární zvuk jako funkční složka reportáže, (4.) reportérova subjektivnost, (5.) s tím související vysoká autenticita reportáže a (6.) to vše podřízené hlavnímu záměru reportovanou událost posluchači nejen přiblížit tak, aby se stal jejím účastníkem, ale navíc ji posluchači vysvětlit, aby jí rozuměl. Chce-li být nějaký příspěvek nazýván reportáží, měl by obsahovat všech šest uvedených složek, být lze uvést výjimky z toho pravidla. My teď jednotlivé složky podrobněji okomentujeme.

Děj reportáže. Pokud řekneme, že reportáž musí mít děj, zní to až banálně. Vždyť rozhlasová reportáž je ze své podstaty „prostředkem názorného zobrazení jakékoliv skutečnosti nebo jakéhokoli životního děje pod jedinou podmínkou: že je tento děj dostatečně zvukově charakteristický, aby jej posluchač mohl dobře vnímat“ (Běhal 1962: 133). Vedle funkce zobrazovací ale rozhlasová reportáž může plnit i funkce další – zejména funkci výkladovou a analytickou. „Při takové úloze se ovšem už rozhlasová reportáž nemůže spokojit jen s přímou závislostí na průběhu děje, který se někde rozvíjí. Reportéři sami volí téma, podle něho pak vhodné prostředí reportáže a konečně sami určují i vybraný děj, který by umožnil nejobrazněji rozbor a výklad daného tématu.“ (Běhal 1966: 65) Říkám to, abych zdůraznil rozdíl mezi reportovaným dějem a dějem reportáže. Do děje reportáže totiž reportér vybírá jen nejpodstatnější momenty, případně vytváří děj úplně nový. Přemysl Matula například vzpomíná na to, jak natáčel na staroslovanském hradisku Staré Zámky. K dispozici měl zajímavé téma, dobře mluvícího archeologa dr. Poulika – a přesto se reportáž nedařila, chyběl jí totiž dynamický děj. Matula se tedy rozhodl, že nechá svého spíkra popisovat život na hradisku, jako by byl jeho přímým svědkem, a po studiové úpravě tak vznikla reportáž z devátého století. Přemysl Matula o tom píše: „Zcela intuitivně jsem se snažil dostat do námětu děj, který dr. Poulik viděl svým vnitřním zrakem. A jakkoli to byl děj pravděpodobný, přece jen byl neskutečný a skončený v dávné minulosti.“ (Matula 1960: 22) Tato vzpomínka nás posunula ke druhé důležité složce komplexu rozhlasové reportáže, a tou je...

Reportérovo slovo a další mluvčí. I zde budeme pokračovat ve výčtu nesamozřejmých samozřejmostí. Jak jsme vzpomínali v úvodu, po osmdesáti letech rozhlasového vysílání působí v rozhlase lidé, kteří se domnívají, že se reportáž obejde bez reportéra. Je to o to zajímavější, že všechny teoretické práce naopak staví reporté-

rovo slovo do samého centra reportáže. Bez reportéra posluchač ztrácí orientaci v záplavě ruchů, neví, kdo k němu mluví, v jakém prostředí se ocitá a jaký to má všechno smysl. Teoretici se shodují, že právě na reportérovo slovo stojí celá reportáž – a že si sice reportér přibírá na pomoc odborníky, ale většinou jen proto, aby do vysvětlili nebo potvrdili reportérovy závěry. Samozřejmě to neznamená, že si nelze představit reportáž bez reportéra. Citoval jsem vzpomínku reportéra Matuly, který ve své reportáži z devátého století vůbec nevystupoval, a roli reportéra – se všemi jeho úkoly – převzal přítomný odborník. Rád bych ale upozornil na podstatný rozdíl mezi Matulou a řadou dnešních „reportérů“. Pro ně totiž odborník v roli reportéra často nebývá východiskem z nemožnosti natočit reportáž kvůli nepřítomnosti děje nebo dobrého dokumentárního zvuku, ale daleko více je východiskem z problémů způsobených reportérovou neznalostí a nepřipraveností. Reportáž si lze za jistých okolností představit nejen bez reportéra, ale i bez odborníka. Podobně jako televizní sestřihy nazvané „bez komentáře“ by byla uvedena pouze představením místa, kde sestřih vznikl, a tvořil by ji jen...

Dokumentární zvuk. Jde patrně o nejproblematičtější složku zvukového komplexu reportáže. Prvním zásadním problémem je skutečnost, že zvuk vytržený z kontextu ztrácí sdělnost. Dotvářel jsem před lety jedno své dílko zvukem listování v knize – a ono to znělo stejně jako lyžařský sjezd na umrzlém sněhu. Možná si také z loňského Prix Bohemia vybavíte vzpomínku Jaromíra Ostrého, že kapky ve znělce Toulek českou minulostí jsou ve skutečnosti mlaskáním. A mohli bychom pokračovat. Úkolem reportéra je zkrátka vysvětlovat, co a proč mu v reportáži zní. Zvuk sám o sobě vypovídací hodnotu nemá. Druhým problémem je natáčení v příliš hlasitém prostředí. Jde tu o souboj dvou nároků, které klademe na reportáž. Na jedné straně stojí autentičnost a na druhé straně srozumitelnost. Osobně kladu silnější důraz na srozumitelnost, i když to znamená další nárok na reportéra. Většina z nás dnes totiž natáčí samostatně, bez technika, který by ohlídal, zda v reportáži zní všechno tak, jak má. Je to samozřejmě úspornější, operativnější – ale často technicky horší. Za dokumentární zvuk v reportáži lze vedle nejrůznějších ruchů a kulís považovat také ticho tam, kde je nedílnou součástí prostředí, nebo specifické zbarvení reportérova hlasu, lišící se podle toho, zda natáčíte v interiéru, plenéru nebo v prostorech s ozvěnou.

Subjektivnost reportáže je další z poměrně komplikovaných vlastností tohoto žánru. Pohybujeme se totiž na pomezí zpravodajství a publicistiky, tedy oblastí, o kterých se mladí žurnalisté učí jako o objektivních (nebo přesněji směřujících k objektivitě). Daný protiklad hezky vyjádřil sovětský publicista Jurij Galperin: „Reportér musí být objektivní při hodnocení faktů, subjektivní ve vztahu k věcem. Nesmí se bát vyjádřit emoce.“ (citováno podle Perkner-Slovák 1986: 80) Často se ovšem bojíme vyjádřit nejen emoce, ale i vlastní názor. Příčinu tuším ve zmiňovaném důrazu na objektivitu novinářské práce, ale především v podvědomém vymezení se proti praxi předlistopadové žurnalistiky. Po reportérech se dlouhá desetiletí chtělo, aby zaujímali správný postoj a vykládali reportovaný děj podle jedině pravdy. Obava z totalitních reminiscencí může leckterému, zejména staršímu, reportérovi svazovat